

Květiny pro Sidonii Nádhernou

Ludmila Fiedlerová, Národní muzeum – Historické muzeum, Zámek Vrchotovy Janovice

Herbert Schaffgotsch: *Rostliny pro mě nejsou nerozumná stvoření, ale jak věřím, cítí se velmi dobře, pokud s nimi zacházíte starostlivě a pečujete o ně s láskou, děkuji vám radostným prospíváním a krásnými květy. Láska k rostlinám je hlavní součástí každé zahradní kultury, neměla by být mechanická, ale nést pečeť osobitosti (zahradníka).*¹

Byl už v letech, ale pořád *rüstig* prohlásila najednou starší dáma na vozičku, který stál těsně před bránou janovického zámku, opřela se a přivřela oči – částečně před jarním sluncem – ale hlavně proto, aby jí nic nerušilo při pohledu do minulosti, do času před několika desítkami let, kdy pracovala jako švadlena pro Sidonii Nádhernou a občas se setkávala i s hrabětem Schaffgotschem, který tehdy přijížděl do Janovic na návštěvu.² Radil, pomáhal, přivázel sazenice vzácných skalniček, večer pečlivým písmem nadepisoval cedulky na záhony a do alpina – všechno, čím vládl, složil k nohám tehdejší zámecké paní, ale nebyl to příběh se šťastným koncem.

Baronka Sidonie Nádherná a hrabě Herbert Schaffgotsch se poprvé setkali na cestičce purgstallského parku. Sidonie přijela s bratrem Charliem a se svou dlouholetou přítelkyní z Vídně a ze Spálova Gretl Chlumeckou.³ Návštěvníci byli ohlášení a vlídně

přijati jako *dobří přátelé Camilla Schneidera*.⁴ Sidonie Nádherná i Herbert Schaffgotsch si vážili tohoto botanika a zahradního architekta, ale v onu dubnovou neděli je svedlo dohromady to, co je oba zcela pohlcovalo a těšilo – intenzivní zájem o zahradu, život mezi rostlinami a pro ně.

Purgstall

Purgstall býval trhovým městečkem nad říčkou Velký Erlauf v Dolním Rakousku. Leží něco přes 100 km západně od Vídně, ještě v rovinaté krajině, ale za ním se od jihu zvedá rozsáhlý Ötscherský masiv severních vápencových Alp a dodává pohledům ze severu monumentální bílý rámeček. Spíš zelená, než modrá voda prudce tekoucí říčky Erlauf se po staletí zařezává do krajiny a vytváří hluboké působivé rokle.

Původní hrad postavili rytíři z Purgstallu na špičce ostrohu nad ústím potoka Feichsen do Velkého Erlaufu, v oblasti obydlené už v římských dobách. Po nich ho drželi páni z Eisenbeutel, z Häusleru, z Wallsee a v roce 1492 se ujala správy panství na další více než tři století hrabata z Auerspergu.

V průběhu 16. století byl původní hrádek rozšířen a vznikl starý a nový zámek.⁵ Členitá stavba se rozložila kolem obdélného nádvoří a dnes nese rysy mnoha stylů. Poslední stavební úpravy proběhly na samém konci 19. století, kdy se hraběnka Eugenie Schaffgotschová, první manželka Herberta Schaffgotsche, zasloužila o rozšíření západního průčelí zámku.

Posledním potomkem majitelů z rodu hrabat Auerspergů byla Augusta Karolína (17. 8. 1838, Linz – 2. 8. 1915, Purgstall), která se provdala za Hermanna Gottharda hraběte Schaffgotsche (24. 4. 1833, Brno – 11. 6. 1898, Purgstall), a panství tak přešlo

1 Berger, E. *Historische Gärten Österreichs Band 1, Niederösterreich, Burgenland, Garten – und Parkanlagen von der Renaissance bis um 1930*. Wien 2002, s. 470.

2 Nováková M., roz. Pešková (*1908). *Pamětnické vyprávění*, zapsala L. Fiedlerová 4. 5. 2000, pracovní archiv zámku V. Janovice, sign. vjb–301.

3 SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz. Mit Exkursionen in die Botanischen Gärten von Purgstall, Pruhonitz, Prag, Wien, München, Raudnitz und Eisenberg. Aus den Tagebüchern des Grafen Herbert Schaffgotsch 1929–1933*. Vybrali Maria Felicitas Plotzek a Friedrich Pfäfflin. Warmbronn 2007, s. 27, 139. Manželé Moritz, rytíř Chlumecký Bauer (11. 10. 1882, Brno – 27. 11. 1945, Fitzroy, Austrálie) a Margaret (14. 4. 1886, Přelouč – 7. 12. 1973, New York) byli důvěrnými přáteli S. Nádherné i H. Schaffgotsche. Moritz převzal v r. 1919 rodinný statek ve Spálově (Sponau) i zámek s krajinářským parkem, který Bauerovi obohatil četnými vzácnými cizokrajnými dřevinami. Svou druhovou skladbou byl pak jedním z nejpěstřejších zámeckých parků na severní Moravě. V jejich bytě ve Vídni Sidonie při svých návštěvách bydlivala. O majetek rodina přišla konfiskací v roce 1945; v zámku je dnes základní a mateřská škola, park prošel v polovině 90. let 20. století obnovou a je přístupný veřejnosti.

4 Tamtéž, s. 27.

5 V 16. století zasáhla do života rodu reformace, ale situaci vyřešili docela mírumilovně. Původní hrádek byl přestavěn – menší, katolická část rodiny, se zdržovala v tzv. starém zámku (Altschloss), kdežto větší, protestantská, pobývala v novém (Neuschloss). Na nádvoří byla postavena zeď, která obě části oddělovala. Rozdělení mělo ovšem i nepříjemné důsledky – zdvojnásobily se počty úředníků, bylo potřeba víc kanceláří, víc služebních bytů. Viz SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz*, s. 151–152.

do rukou slezské větve tohoto rodu.⁶ Patřilo jim 74 let. V roce 1933 tísnivá finanční situace donutila Herberta Schaffgotsche panství i zámek prodat. Novým majitelem se stal bankovní ředitel Klement Florian (1885–1973) z Prahy. V majetku této rodiny je dodnes; od roku 2004 patří jeho vnukovi stejného jména.⁷

Herbert Schaffgotsch

Herbert Gotthard (20. 7. 1860, Purgstall – 15. 11. 1943, Purgstall), pozdější janovický návštěvník, nejstarší syn hraběte Hermanna a Augusty Karolíny, přišel na svět v purgstalském zámku téměř na den přesně do roka po svatbě rodičů. Rodina se dál rozrůstala. Narodil se Emmo Gotthard,⁸ obdařený poněkud dobrodružnou povahou; dlouho užíval svobodného života a oženil se až jako 71letý s Hermínou Blaselovou.⁹ Zemřel v roce 1944 v novém zámku jako poslední z purgstalských Schaffgotschů. Nejmladší z bratrů Rigobert Gotthard¹⁰ zůstal svobodný a celý život se spolehlivě staral o rodinné panství. Manželství nejmladšího dítěte hraběte Hermanna a Augusty Karolíny, dcery Ludwiga,¹¹ bylo dlouhé a šťastné.

První svatbu slavil hrabě Herbert 30. 4. 1887 ve Vídni s Eugenií Körösszeg et Adorján.¹² Narodily se jim dvě děti – dcera Maria Margarita,¹³ která měla s otcem blízký vztah, a syn Hubert Gotthard,¹⁴ s fyzickým handicapem, který zemřel už v 21 letech.

Podruhé se oženil 15 let po ovdovění s 47letou Herminou Benedictovou.¹⁵ Po 10letém šťastném manželství ji přemohla tuberkulóza. Setkání se Sidonií Nádhernou vnímal jako zázrak, naději, ve kterou už nedoufal.

I když v běžně dostupných pramenech o rodu Schaffgotschů je hrabě Herbert obvykle zmíněn jen letmo, často vůbec ne, rozhodně nebyl jen jedním z mnoha šlechticů, krátících si volný čas zajímavým koníčkem. Byl to skutečný znalec alpské flóry a její horlivý sběratel. Vytvořil rozsáhlé pozoruhodné alpinum, které bylo známé i za hranicemi země. Spojovalo ho dlouholeté přátelství s Camillo Schneiderem,¹⁶ který si ho vážil a rád jej navštěvoval. V Purgstallu trávili společně dlouhé šťastné hodiny debatami o rostlinách.

K Herbertovým přátelům patřil také zakladatel arboreta v Mlyňanech hrabě Ambrózy-Migazzi,¹⁷ botanik baron Handel-Mazzetti¹⁸ nebo zahradní architekt Árpád Mühle.¹⁹ Rád se stýkal i s amatérskými pěstiteli, bylo pro něj potěšení představovat jim svou rozsáhlou sbírku rostlin. Příležitostně prováděl návštěvníky také místnostmi starého hradu v Purgstallu. Se světem rostlin souvisela i jeho další záliba – jako výtvarník amatér vytvářel intarzie s motivy krajin, stromů a květin. Jeho práce – většinou dveřní výplně – se dodnes nacházejí na zámcích v kraji kolem Purgstallu.

6 Schaffgotschové jsou starobylý šlechtický rod německého původu, od 14. století usazený ve Slezsku. V 17. století se rozdělil na českou a slezskou větev, oběma liniím patřil rozsáhlý majetek na polské a české straně Krkonoš, obě dosáhly hraběcího titulu, ale zatímco význam české větve poklesl v 19. století, slezská linie (ke které patřil i Herbert Schaffgotsch) si díky bohatství z těžby uhlí udržela vysoké postavení až do roku 1945. Od německých jmen jejich nejstarších slezských sídel Kynast (= Chojník) a Greiffenstein (= Gryf) vychází jejich šlechtická titulatura (hrabě Schaffgotsch, svobodný pán z Kynastu a Greiffensteinu). <https://www.wikiwand.com/cs/Schaffgotschov%C3%A9> (11. 11. 2017)

7 SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz*, s. 144; https://www.purgstall-erlauf.gv.at/Schloss_Purgstall (15. 6. 2020).

8 Emmo Gotthard hrabě Schaffgotsch (27. 5. 1863, Purgstall – 10. 10. 1944, Purgstall).

9 Hermína Blaselová (24. 4. 1892, Brno – 30. 11. 1978, Gratz).

10 Rigobert Gotthard hrabě Schaffgotsch (5. 7. 1865, Purgstall – 30. 11. 1926, Purgstall).

11 Ludwiga (31. 1. 1870, Purgstall – 5. 6. 1933, Eichhof) se v roce 1895 vdala za Pia barona z Bongartu (6. 1. 1871, Klafferbrunn – 31. 1. 1953, Parsch bei Salzburg), měli spolu deset dětí.

12 Eugenia Ida Henriette, kněžna Csáky de Körösszeg et Adorján (1. 9. 1858, Vídeň – 18. 1. 1903, Purgstall).

13 Maria Margarita Hedwig (4. 4. 1889, Wiener Neustadt – 14. 12. 1968, Rauris), manžel Ernst-Karl, baron von Falkenhausen (13. 4. 1884, Biellau – 13. 8. 1963, Eutin).

14 Hubert Gotthard (8. 2. 1892 – 10. 2. 1913).

15 Hermina Benediktová (15. 11. 1872, Vídeň – 25. 11. 1928, Purgstall).

16 Camillo Schneider (7. 4. 1876, Wermsdorf – 5. 1. 1951, Berlín) – botanik se zaměřením na dendrologii, zahradní architekt a spisovatel. Jeho autorská zkratka je *CKSchneid.* a *Schneid.* Od roku 1908 byl generálním tajemníkem Dendrologické společnosti Rakousko-Uherska. V letech 1907–1908 podnikl expedici do Bulharska, Srbska a na Kavkaz. V roce 1913 cestoval do Číny, kde shromažďoval rostliny pro průhonický park. V USA, v Bostonu pracoval v letech 1915–1919 v Arnoldově arboretu spolu s Charlesem S. Sargentem, Alfredem Rehderem a Ernestem H. Wilsonem. Od roku 1921 spolupracoval v Berlíně s Karlem Foersterem při vydávání časopisu *Gartenschönheit*. Je autorem mnoha odborných publikací, jeho hlavním dílem je bohatě ilustrovaná dendrologická příručka *Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde* z let 1904–1912.

Kromě činnosti v Průhoncích působil také jako zahradní architekt při úpravách městských a zámeckých parků v Čechách (např. u Nostického paláce v Praze, v Měšicích u Prahy, na zámku arcivévodě Františka Ferdinanda na Konopišti, u Herbersteinů ve Vrbičanech, Lobkowiczů v Roudnici). V letech 1928–1930 navrhl základní koncept zahrady kolem Müllerovy vily v Praze. V letech 1922–1931 zajížděl do Janovic a radil sourozencům Nádherným s úpravami parku.

17 Hrabě Štefan Ambrózy-Migazzi (5. 3. 1869, Nice, Francie – 31. 8. 1933, Tana, Maďarsko), významný dendrolog, zakladatel arboreta v Mlyňanech na Slovensku.

18 Heinrich Raphael Eduard baron von Handel-Mazzetti (19. 2. 1882 Vídeň – 1. 2. 1940, Vídeň) – rakouský botanik proslavený expedicemi po Číně a publikacemi o její flóře. Autorská zkratka Hand.-Mazz.

19 Árpád Mühle (7. 11. 1870, Temesvár, Rakousko-Uhersko – 22. 6. 1930 Sinaia, Rumunské království) – zahradní architekt, šlechtitel růží a autor odborných publikací.

Jako vyhledávaný odborník pracoval Schaffgotsch pro mnohé odběratele, zakládal alpina, upravoval zahrady, dodával rostliny. V letech 1929 až 1932 je od něj získaly botanická zahrada ve Vídni (zejména Hostovo alpinum v Belvederu), v Praze, v Edinburghu, v bavorském Nymphenburgu. Posílal semena do Bělehradu a Heidelbergu, vyměňoval si rostliny s botanickými zahradami v Jeně a Klagenfurtu. Purgstallskými zákazníky byly i Rothschildovy zahrady ve Vídni nebo Lobkowiczovy zahrady v Roudnici, zásoboval také mnohé soukromé zákazníky. Hrabě Schaffgotsch navrhl a osázel zahradní kompozice pro Augusta Heriota knížete Romano ve Vídni,²⁰ pracoval v zahradě bývalého arcibiskupského zámku Glanegg nedaleko Salzburgu či na hradě Persenbeug na Dunaji pro arcivévodu Huberta Salvátora Rakousko-Toskánského, vnuka císaře Františka Josefa. Psal články o své zahradě a své zálibě v alpínkách do odborných časopisů (*Gartenschönheit*, *Gartenbau*, *Die Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild*).²¹

Herbert Schaffgotsch byl skutečným přítelem rostlin – neustále prohluboval svoje vzdělání a vedle toho si zachovával i velkou radost ze zahradničení a zvědavost z objevování divokých rostlin (říkal tomu *něžné lovy*). Jeho pozornost patřila světu rostlin, jeho nekonečným variacím, věnoval energii jejich kultivaci a šíření. Trávil tisíce hodin namáhavou prací ve své zahradě – v tom si byl se Sidonií Nádhernou podobný.

Sidonie Nádherná v purgstallském parku

Jaký byl park kolem zámku v Purgstallu, když se v něm v neděli 14. dubna 1929 poprvé rozhlédla Sidonie Nádherná?

V letech 1859–1865 čerstvý manžel a nový mladý majitel panství hrabě Hermann Gotthard Schaffgotsch, otec „našeho“ hraběte Herberta, vybudoval na východ od zámku, na pravém břehu řeky Velký Erlauf krajinářský park *Haide*.²² Před tím, než

Purgstall - pojmenování částí parku.

- 1 Alpinum
- 2 Hradní zahrádka (Burggarten)
- 3 krajinářský park (Haide)
- 4 potok Felsen (Felsenbach)
- 5 Přední zahrada (Vorgarten)
- 6 Rajská zahrádka (Paradiesgarten)
- 7 řeka Velký Erlauf (Fluss Grosse Erlauf)
- 8 Skalní zahrádka (Felsengartl)
- 9 Zahrádka pro komtesu (Comtessengarten),
- 10 zámek Purgstall (Schloss Purgstall)
- 11 zeleninová zahrada (Gemüse Garten, Küchengarten)

20 Auguste Heriot, kníže Romano (1885–1952) – jeho ženou byla Hilda, roz. baronka Auespergová, neteř Herberta Schaffgotsche. Viz SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz*, s. 139.

21 SCHAFFGOTSCH, H. Die Anlagen um Schloss Purgstall. In *Die Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild. Dendrologische Gesellschaft*, Wien 1914, Heft 6, s. 97 ff Aus Purgstall. In *Gartenschönheit*, 3. Jg., Heft 8 v. August 1922, s. 180 f. TÝŽ. Ein Alpinenheim. In *Gartenschönheit*, 8. Jg., Heft 7 v. Juli 1927, s. 189 f. TÝŽ. Meine Lieblings-Ahorne. In *Gartenschönheit*, 9. Jg., 1928, s. 439. TÝŽ. Einige Seltenheiten aus meinen Alpengarten. In *Gartenschönheit*, 19. Jg., Heft 6 v. Juni 1938, s. 214 f. TÝŽ. Alpengarten in Purgstall. In *Gartenbau*, Jg. 23, Heft 8 v. August 1942, s. 139 f.–ad.

22 Plánek parku v Purgstallu nakreslila Adéla Skoupá – podle Loschnigg, W. *Skizze zum ursprünglichen Gesamtkonzept der Gartenanlagen*, a Berger E. *Historische Gärten Österreichs*, s. 468–470.

začal vysazovat vzácné druhy listnatých i jehličnatých dřevin, musel ovšem neúrodný vápencový štěrť vylepšit množstvím kvalitní zeminy. Park na dvě části dělila cesta lemovaná lípami, která vedla od východu na západ, k místu, kde tehdy dřevěný most spojoval Haide s prostorem kolem zámku. Úpravy v krajinářském stylu se dotkly i břehů řeky Velký Erlauf a blízkého potoka Feichsen.

Herbert Schaffgotsch se stal zámeckým pánem po smrti svého otce v roce 1898. Byl náruživým botanikem a milovníkem horských rostlin, a tak se otevřené prostory východně od zámku ocitly poněkud mimo jeho zahradnickou pozornost a pomalu zarůstaly. Při první společné procházce tak Sidonie i Charlie Nádherní mohli přispět svými nedávnými zkušenostmi z Janovic, kde se – podporováni radou Camillo Schneidera – osmělili a uvolnili prostor svého parku, vykáceli některé stromy vysazené před lety jejich otcem, nyní přerostlé a vzájemně si překážející, a tak odkryli pohledy na zámek i od něj do okolní krajiny.²³

Nádvoří zámku Purgstall přibližně v r. 1932, historická pohlednice.
http://marterl.at/index.php?id=23&no_cache=1&oid=12754#.WhLDpjQYSos

23 Nádherná S. *Kronika Vrchotových Janovic*. Předmluva a doslov Friedrich Pfäfflin, z německého originálu přeložila Alena Bláhová. Praha 1998, s. 86–87.

S pomocí dochovaného plánu purgstalského parku si můžeme představit jejich tehdejší procházku. Z *Haide* vedla návštěvníky alej k řece, kterou přešli nikoli už po dřevěném mostě, jenž byl v roce 1907 zničený, ale jižněji po lávce, vedoucí rovnou mezi pozůstatky dvou hradebních příkopů do přední zahrady (Vorgarten), obklopené hospodářskými budovami. Branou obloženou velkými nepravidelnými valouny se vstupovalo do nevelkého nádvoří, s budovami hustě porostlými popínavými keři. Gotická kaple připomínala dávnou minulost purgstalského sídla a naproti se před hrabětem a jeho hosty otevřela další brána, která je zavedla na starý kamenný most na severní straně zámku.

Z něj bylo možno spatřit po pravé straně, na samém okraji ostrohu nad ústím potoka Feichsen do Velkého Erlafu, nejstarší část starého zámku, poškozenou před sto lety povodní. Nyní v těchto místech vznikla skalní zahrádka (Felsengartl) a těsně u západní zdi zámku na břehu potoka Feichsen nevelká hradní zahrádka (Burggartel), kde hrabě Schaffgotsch oživil staré hradební zdi stálebenými dřevinami (cesmína, tis) a tak vzniklo zahradní zákoutí, příjemně chladné v letních dnech.

Zámek Purgstall, pohled z jihovýchodní strany, 1916.
<https://img.oldthing.net/7580/35339995/0/n/8935488/AK-Purgstall-Partie-am-Schloss.jpg>

Cesta od mostu dál je přivedla do rajské zahrádky (Paradiesgarten) – s mohutnými letitými jírovci a květinovými záhony. Návštěvníci jistě nahlédli i do sousední zahrádky pro komtesu (Comtessengarten), před lety vytvořené pro matku hraběte Schaffgotsche, tehdy 15letou slečnu Augustu Karolínu. I o toto místo se současný majitel pečlivě staral. Když byla jeho dcera Marie Margarita malá, postavil tu pro ni dřevěný altánek. Obnovená zeleninová zahrada (Gemüse Garten, Küchengarten) nesloužila jen obyvatelům zámku, ale její produkce byla i částečně zdrojem příjmu. Mezi ní a komtessinou zahrádkou se nacházely pozůstatky starého mlýna (Lautenmühle), přestavěného na zahradní altán.

Ze všech částí zahrady byl krásný výhled na malebný, mnohotvarý zámek. **Cílem té první procházky bylo nejspíš slavné alpinum – radost a pýcha Herberta Schaffgotsche.**

Když na sklonku 19. století převzal zodpovědnost za purgstalský park, nebyla historie *alpských zahrad* příliš dlouhá. První alpina zakládali ve snaze pochopit zákonitosti života hor přírodovědci při univerzitách a šlechtici – často velmi dobří odborníci – v zámeckých parcích. **Současně se v této době dostal do popředí zájmu i sport – lidé přestávali k vrcholům hor jen vzhlízet a čím dál častěji se je snažili i zdolávat. Pozvolna se rozvíjela vysokohorská turistika.** Pro méně sportovně založené návštěvníky zakládali podnikaví majitelé horských chat hned u nich alpská květinová zákoutí – alpina.²⁴ Zámek Purgstall leží v bezprostřední blízkosti Alp a současně v dostupné vzdálenosti od Vídně a její Alpské zahrady, jedné z nejstarších na světě.²⁵ Herbert Schaffgotsch měl četné inspirace na dosah ruky.

24 Skalka (angl. *rockery, rock garden*; něm. *Steingarten*) – architektonický prvek zahrady, který je uzpůsoben pro pěstování skalniček. Podle plochy může být jen detailem o 1 m², nebo naopak dominantou zahrady, pokud se její rozměry pohybují v desítkách metrů čtverečních.

Alpinum (angl. *alpine garden*; něm. *Alpinum, Alpengarten*) – zvláštní druh skalky zaměřený na vysokohorské rostliny. Podrobně viz např.: Zbořilová, S. *Skalky a alpina – problematika jejich navrhování, zakládání a následné údržby*, Bakalářská práce. MU Brno, Lednice 2010, s. 3–4 nebo: <https://www.greenwoodnursery.com/blog/rock-garden-or-alpine-garden> (15. 6. 2020)

Někteří autoři chápou oba výrazy jako synonyma – viz např. Pacáková-Hošálková B. – Petrů J. – RIEDL, D. – Svoboda, A. M. *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 1999, s. 447.

25 Nejstarší alpská zahrada v Evropě vznikla v parku Belvedere ve Vídni. Arcivévodové habsbursko-lotrinskí Johann (1782–1859), Rainer (1783–1853) a Anton (1779–1835) založili tuto sbírku v roce 1803 v schönbrunnském parku a v roce 1865 ji přenesli do zahrady Belvedere. <https://www.belvedere.at/en/museum/gardens/alpinegarden> (7. 4. 2020). První alpinum v našich zemích zřídil v Lobkovické zahradě v Praze Antonín Skalník v roce 1815. Velkorysé alpinum založil koncem 19. století v Průhonících Arnošt Emanuel hrabě Silva Tarouca ve spolupráci s Wilhelmem Kriechbaumem a Camillo Schneiderem.

Přátelská návštěva Gretl Chlumecké a dvojčat Nádherných v purgstalském parku trvala jen tři hodiny, ale mezi hrabětem Herbertem a baronkou Sidonií se zrodily sympatie a postupně rozvinula přátelská korespondence.

*Baronka Nádherná mi píše moc mile, (...) mluvívá o mé ‘obšťastňující’ zahradě – příměr, který mi nikdy nepřišel na mysl.*²⁶

Sidonii Nádherné tehdy bylo 44 let, Herbert Schaffgotsch byl 69letý – oba už život citelně zasáhl. Práce v zahradě pro ně znamenala kromě radosti a tvůrčího vyplnění času i do jisté míry útočiště. Sidonie se stále ještě nedokázala vyrovnat se ztrátou svého staršího bratra Johannese,²⁷ scházel jí i jeden z nejbližších přátel – básník Rainer M. Rilke, který zemřel před třemi lety. Měla za sebou zdrcující rozpad manželství, po němž se vzápětí vrátila ke svému dívčímu příjmení.²⁸

Hraběti Schaffgotschovi nedávno zemřela druhá žena Minnie, krátce před ní i jeho nejmladší bratr Rigobert, který se staral o panství a umožňoval mu tak věnovat většinu času svému zájmu o alpskou květenu. Hrabě Schaffgotsch byl nucen zámek pronajmout, dostavily se finanční problémy a na obzoru se vynořila nutnost zvážít prodej panství, včetně parku a milovaného alpina, které budoval celý život – řešení, s nímž se smiřoval jen těžko.

Hrabě Schaffgotsch v janovickém parku Po pěti měsících od návštěvy Purgstallu došlo pozvání a Herbert Schaffgotsch se poprvé vypravil do Janovic. Jel se zcela jinými pocity, než se kterými jezdil ke svým váženým odběratelům a známým odborníkům. Letní korespondence ho naplnila nadějí, že v Sidonii potkal blízkou bytost, v jejíž nalezení už nedoufal.

Park kolem janovického zámku se trochu podobal purgstalskému – základy jeho současné krajinářské podoby byly položeny v polovině 19. století. Život rodiny se do něj pevně otiskl a dal vzniknout jednotlivým zákoutím.²⁹ Do zámeckých pokojů

26 SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz*, s. 27.

27 Johannes Nádherný (21. 3. 1884, Janovice – 28. 5. 1913, Mnichov, pohřben v Janovicích).

28 12. 4. 1920 se v kostele kláštera Heiligenkreutz ve Vídeňském Novém lese provdala Sidonie Nádherná za hraběte Maxe Thuna z Hohensteinu (14. 12. 1887, Lysá nad Labem – 12. 4. 1937, Vídeň), manželství nevydrželo ani do konce roku, úředně byli rozvedeni v roce 1933.

29 Plánek parku v Janovicích nakreslila Adéla Skoupá – podle archivních fotografií, vzpomínek pamětníků ad. podkladů z pracovního archivu zámku V. Janovice.

Janovice – pojmenování částí parku.

1 alpinum (Alpinum)	16 Prostřední (Suchý) rybníček (Mittlerer Teich)
2 altánek Sidonienhaus, později místo, kde stál	17 brána, příjezdová cesta (Einfahrt, Fahrweg)
3 Amáliino místo (Amalienplatz)	18 rodinný hřbitov (Grab, Grabstätte, Friedhof)
4 azalková stráň (Kegelbahnhang, Azaleen)	19 rybník Za vraty (Teich)
5 domek zahradníka (Gärtnerhaus)	20 sad, zeleninová zahrada (Obstgarten, Gemüsegarten)
6 drůbežník (Geflügelhof)	21 skleník Nádherných (Glashaus)
7 fořtovna (Försterhaus)	22 socha sv. J. Nepomuckého (heilige Johannes)
8 Horní rybníček (Lesní) (Oberster Teich)	23 stůl Jana Nádherného (Johannesrast)
9 Janovický potok (Bach)	24 terasy (Terrasse)
10 Karlovo místo (Caroluszelt)	25 zámek Janovice (Schloss Janowitz)
11 malé alpinum (kleine Alpinum)	
12 kravín (Kuhstall)	
14 květinová zahrada (Blumengarten)	
13 množirna	
14 prádelna (Waschhaus)	
15 pramen (Quelle, bei der Quelle, Alpine Hang)	

Pohled na zámek Janovice z východu, přes skupinu rozkvetlých pivoňek, foto: Herbert Schaffgotsch 5. 6. 1930. SOA Praha, VsVJ, inv. č. 1065, I/3-53a

Rozkvetlé polštáře skalniček na terasách v janovickém parku, foto Herbert Schaffgotsch, červen 1930. SOA Praha, VsVJ, inv. č. 1065, I/4-72.

Sidonie Nádherná pracuje na zdi skleníku nad malým alpinem, foto: Herbert Schaffgotsch, konec srpna 1930. SOA Praha, VsVJ, inv. č. 1065, I/4-65

byly slyšet uklidňující zvuky vody proudící z rybníka do potoka pod zámkem, podobně jako se v Purgstallu ozýval nedaleký vysoký jez. Staré zdi a mosty hustě porostlé popínavými dřevinami vypadaly na fotografiích docela romanticky – současně však milosrdně zakrývaly skutečnost, že pozornost obou milovníků světa rostlin patří jednoznačně parku.

Herbert Schaffgotsch se rozhlížel s fotoaparátem v ruce a tak vznikly unikátní snímky – velké celky parku, detaily výsadeb a jedinečné momentky zachycující Sidonii při práci.

Hrabě Herbert navštívil Janovice v letech 1929–1932 14krát a své dojmy zapisoval věcně i okouzleně do deníků, které si jako člověk své doby vedl; podobně jako Sidonie Nádherná.

Líbil se mu nevelký starobylý zámek:

(...) je to starý český hrad, který byl kdysi zcela obklopen vodou – velmi pozoruhodná stavba – s nesmírně silnými zdmi – s mnoha nepravidelnostmi v jednotlivých patrech – stejně architektonicky zajímavá jako útulná a příjemná. – Jednotlivé pokoje jsou zařízeny pouze starým nábytkem a předměty – sotva jsem viděl nějaký nový kousek.³⁰

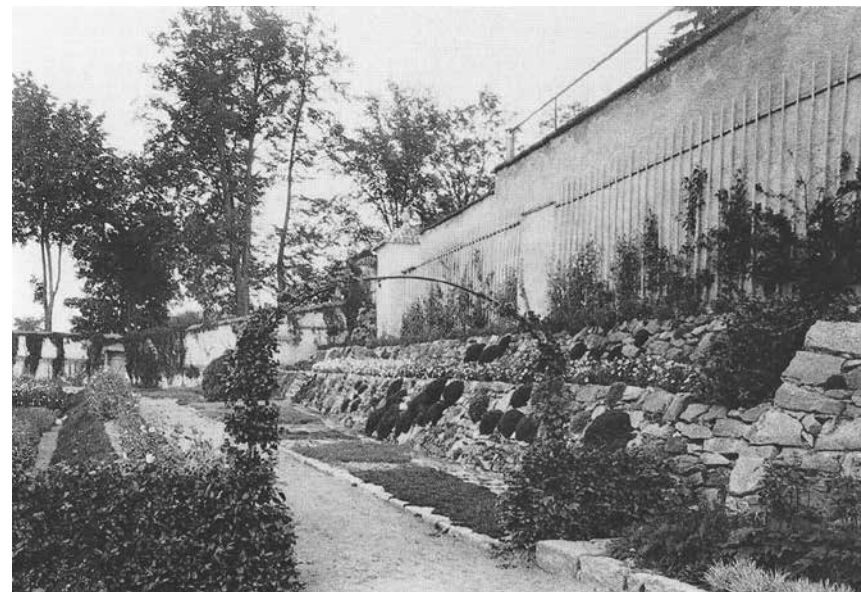
Ocenil šťastně položený janovický park:

Poskytuje díky kopcovitému terénu – díky přítomnosti rybníka a menších vodních toků – příležitosti k výsadbě všech druhů rostlin – kterou shledávám záviděníhodnou.³¹

Některé způsoby výsadeb v zahradě pro něj byly neobvyklé:

*(...) zvláště rozkošné je *Leucojum vernum* (Frühlings Knotenblume), které vyrůstá z trsů *Thymus villosus* (Thymian), stejně jako *Galanthus nivalis* ze *Sedum lydium* (Fetthe-
nne). – Půvabné uspořádání barev.³²*

(...) před spodní terasou je jakýsi kamenný záhon – nazývají ho Plattenhof – pokrytý velmi nízkými plazivými rostlinami (...) – mezi různými krásně kvetoucími podzemními krosy – také to pro mě bylo nové – (...)³³

Pohled na terasy pod skleníkem Nádherných, foto: foto: Herbert Schaffgotsch 28. 9. 1929.
SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz*. Warmbronn: Verlag Ulrich Keicher 2007, s. 29.

Velký dojem na něj udělaly nedávno dokončené terasy pod skleníkem³⁴ (...) nejkrásnější ze všeho je ale ve třech stupních sestupující terasa – tvoří pozadí, před níž září rabata nádhernými barvami letních květinových záhonů – aniž by ono odstupňování bylo narušeno – zde rostou lomikameny (*Steinbrech*) – rozrazilily (*Ehrenpreis*) – mochny (*Fingerkraut*) – rozchodníky (*Fettblatt*) – (...) a polštáře dalších rostlin – exempláře, které jsem jinde málokdy viděl – dokonce i *Euphorbia capitulata* (*Teppichwolfsmilch*) visí ve velkých, ocelově modrých a velmi hustých trsech z kamenných spár – jsem z toho zcela nadšený.³⁵

30 SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz*, s. 28.

31 Tamtéž, s. 29.

32 Tamtéž, s. 46.

33 Tamtéž, s. 29.

34 Terasy byly postaveny v letech 1924–1928, nejspíš na základě podnětu architekta C. Schneidera, jako jedny z prvních v Československu. Terasy v zahradě vily V. Vančury na Zbraslavi vznikly v r. 1926 (arch. J. Krejcar), v zahradě Müllerovy vily v letech 1929–1931 (arch. C. Schneider, K. Foerster s H. Matternem), v zahradě vily Tugendhat v letech 1928–1930 (arch. M. Mülerová).

35 SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz*, s. 28–29.

Obdivoval časné letní, červenou podobu parku:

*(...) jsem ohromený jak nádherný je Plattenhof (...) krásně barevně sladěné moře květin (...). To je přímo radost!*³⁶

*(...) park překypuje hojností, jakou jsem předtím ještě neviděl. – Zase se mě dotkla jeho nádhera. – Tentokrát vidím poprvé azalkový svah v květu – nepopsatelně krásně hýří barvami –*³⁷

Užíval si i jeho podzimní tvář:

*(...) park se skví rozličnými nádhernými podzimními barvami – (...) skupiny cesmín, které jsem opakovaně obdivoval, nemohou být krásnější – (...) Výstavní je exemplář Cotonaster Lindleyi se svými temně zelenými listy – pokrytý červenými plody na elegantně skloněných větvích – Celý keř asi 2 ½ m vysoký (...)*³⁸

*(...) spousty stálezelených rostlin je přítomno v rozsáhlých plochách –*³⁹

Během jejich více než tříleté známosti daroval Sidonii stovky rostlin z purgstalského parku a měl tedy i příležitost krátce pozorovat jejich vývoj:

*(...) byl jsem jednoduše paf z toho, jak zde všechny rostliny, které jsme na miniaturní alpinum a na alpínkový záhon vysázeli, prospívají a jak se jim daří – (...) nejvíc za všeho jsem byl užaslý z rozvoje rostlin z Gasteinu (...) – při tom mně v prvním roce vždy chřadnou a odcházejí – (tady jsou) tak svěží a prosperující, jak jsem je viděl pouze v jejich domovských stanovištích.*⁴⁰

*(...) nejvíc ze všeho jsem ohromen nádherou rostlin Artemisia spicata (Schwarze Edelraute), Senecio carniolicus (Krainer Greiskraut) a Oxyria dygina (Alpensäuerling) – byl jsem naprosto přesvědčen, že zahynou – Na terase stojí 2 exempláře Artemisia laxa (Silberraute) – poseté květy – stejné, jaké člověk vidí na skalních útesech v horách.*⁴¹

Jeho zážitky zkušeného pěstitele se spojily se silicím vztahem k janovické zahradnici:

36 Tamtéž, s. 55.

37 Tamtéž, s. 91.

38 Tamtéž, s. 98.

39 Tamtéž, s. 28.

40 Tamtéž, s. 67.

41 Tamtéž, s. 92.

*(...) sama všechno odborně a vkusně řídí.*⁴²

*(...) to všechno je Sidoniino dílo – všechny rostliny nejen sama zasadila, ale také s velkou znalostí věci opatruje a pečuje o ně. – Všude je radostně znát, jak miluje svůj svět rostlin – svůj park – svůj domov (...)*⁴³

Herbert Schaffgotsch a Sidonie Nádherná pod terasami v janovickém parku, foto: Karel Nádherný (?) 1930–1933. SOA Praha, VsVJ, inv. č. 1065, I/4-66.

Hrabě Schaffgotsch pomáhá janovickému parku

Návštěvy i pomoc byly vzájemné. Rostliny putovaly z Purgstallu do Janovic i při opačných cestách (autem to tehdy trvalo přibližně 8 hodin oproti současným cca

42 Tamtéž, s. 32.

43 Tamtéž, s. 29.

Jedna z „cedulek“ ke květinám, které připravoval Herbert Schaffgotsch, foto: Herbert Schaffgotsch 1930–1933. SOA Praha, VsVJ, inv. č. 1065, VJ I/4-85

3,5 hodinám). Oba zahradníci si pomáhali při běžné práci – Sidonie v Purgstallu sázela i přesazovala v alpinu i v užitkové zahradě, Herbert Schaffgotsch v Janovicích vytrvale pomáhal při práci na terasách pod skleníkem nebo při vysazování jejího oblíbeného barvínku, který dodnes pokrývá mnohá místa v parku.

Pravidelnou součástí večerů, které prožíval v janovickém zámku, bylo posezení v Sidoniině malém salóneku ve druhém patře, rozmlouvání o zahradnických plánech a příprava „cedulek“ na záhony – hrabě si dával záležet, zapisoval názvy rostlin a míst, odkud pocházely, svým charakteristickým, dobře čitelným písmem.

Herbert Schaffgotsch ovlivnil podobu janovického parku i podstatnějšími způsoby. Náruživá cestovatelka Sidonie měla ráda Alpy – nejen v zimě jako lyžařka; letní toulky po horských loukách s Karlem Krausem patřily k jejím nejšťastnějším vzpomínkám. Sbíráni a pěstování skalniček se nabízelo jako přirozené rozvinutí jejich zájmů. Zde jí mohl hrabě Schaffgotsch udělat radost – a učinil to s radostí.

Tento velký znalec skalniček již v letech 1930 a 1931 založil malé alpium u stěny skleníku a dva záhony, jež se staly základem mé pozdější sbírky: přitom všechno sám vymyslel,

vlastnoručně přivezl a vypěstoval. Nakonec své láskyplné přátelské dílo korunoval vybranými horskými rostlinami, jež vkusně umístil mezi kameny tak, aby ladily s terémem; bohatě kvetoucí skalka byla celé loňské léto mou každodenní radostí.⁴⁴

Inspirováni Camillo Schneiderem⁴⁵ nechali sourozenci Sidonie a Karel Nádherní zbourat mléčný sklípek, který dlouhá léta dobře sloužil ve svahu nad východním břehem rybníka. Studánku vedle něj s malým, ale vytrvalým pramínkem umístili poněkud níž a na svahu nad a pod ní vznikla instalace z velkých balvanů, rodinou nazývaná *u pramene* nebo *alpinkový svah* (bei Quelle, Alpine Hang). Za přispění Ludvíka Šprysla⁴⁶ navrhl hrabě Schaffgotsch uspořádání kamenů i zřízení schodů k hladině rybníka, vybral vhodné rostliny a vysázel je. Na jaře a na podzim roku 1932 tam trávil celé dlouhé dny.

Určitě největší radost mívala Sidonie Nádherná z bohatých darů ze světa rostlin. Více než 500 keřů, stromků, ale zejména vzácných květin doputovalo v letech 1929–1933 z Purgstallu do Janovic (většina pocházela z purgstalské zahrady, mnohé exempláře z výletů do okolí).

Díky pečlivosti dárce se údaje o nich dodnes dochovaly v depozitáři SOA v Praze (obr. č. 11 a tabulka).⁴⁷ Jejich jména jsou latinsky sepsaná ostrým, dobře čitelným rukopisem Herberta Schaffgotsche v sešitě v tvrdých deskách, původně určeném k poznamenávání jmen a telefonních čísel.

Sidonie Nádherná byla od chvíle, kdy se její pozornost intenzivně obrátila k parku, zvyklá zapisovat si nejen údaje o výsadbách rostlin, jejich množství a umístění v parku, ale zaznamenávala si též jména jednotlivých dodavatelů z blízkých i vzdálených míst.⁴⁸

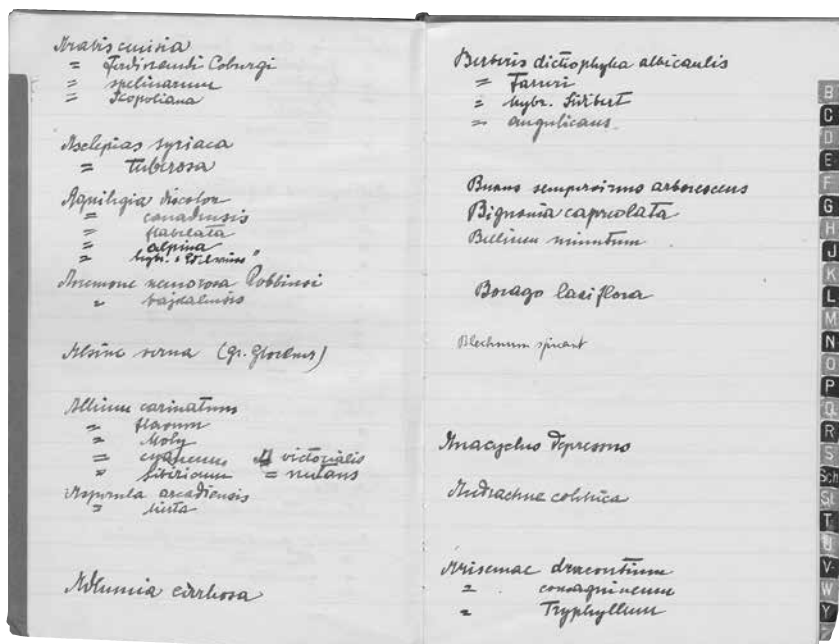
44 Nádherná S. *Kronika Vrchotových Janovic*. Praha, s. 93–94.

45 Tamtéž, s. 76.

46 Ludvík Šprysl (*1885?) – dlouholetý zaměstnanec rodiny Nádherných. V době, kdy JUDr. K. Nádherný, Sidoniino dvojče (1. 12. 1885, Janovice – 18. 9. 1931, Praha, pochován v Janovicích), působil u soudu v Praze (1910–1913), byl jeho sluhou, když pak převzal správu velkostatku po svém zemřelém bratrovi (1913–1931), byl jeho komorníkem, společníkem a nakonec blízkým spolupracovníkem. Po smrti K. Nádherného pomáhal dál Sidonii jako správce zámku, také s vedením rybníkářství a při úpravách parku. Tehdy bydlel se svou ženou Marií, která na přelomu 30. a 40. let 20. století pracovala v zámku jako kuchařka, ve dvou přízemních místnostech prádelny v parku. Měli syna Františka (*1921?).

47 SOA Praha, SCHAFFGOTSCH, H. *Verzeichnis der Pflanzen aus den botanischen Alpengarten Purgstall*, rukopisný sešit, VsVJ, sign. A-c-48, kt. 12, Il 247.

48 Národní muzeum, oddělení starších českých dějin, NÁDHERNÁ S. *Verzeichnis der Park in Janowitz seit 18. April 1923 gepflanzten Stauden, Laubgehölze und Nadelhölzer unter Anleitung von Camillo Schneider*, rukopisný sešit, inv. č. H2-197.762.

Pohled do zápisů Herberta Schaffgotsche, které si vedl o rostlinách přivezených z purgstallského parku do Janovic. Zápis vpravo uprostřed je zaznamenaný rukou Sidonie Nádherné. SOA Praha, VSVJ, sign. A–c–48.

V současnosti je znám první sešit – ostatní jsou nezvěstné. Šťastnou náhodou na něj časově navazuje zmíněný soupis hraběte Schaffgotsche. Díky poznámkám obou nadšených zahradníků se vynořila bohatá a barevná minulost janovického parku na začátku 30. let 20. století. Kromě těch, které se v Čechách běžně vyskytují, tu tehdy rostlo téměř 500 druhů dřevin a více než 800 druhů bylin z celého světa a jejich vyšlechtěných podob.

Sidonie a Karel Nádherní do jisté míry dodrželi rozvržení parku tak, jak je založil jejich otec (viz plánky parku).⁴⁹ Některá místa zůstala zcela přírodní (především jihovýchodní partie, údolí pod kostelem), ta pak přecházela do míst volných výsadeb (podél

potoků, do luk, na hráze rybníčků, ke kořenům starých stromů). V centru zahradnické pozornosti sourozenců byl prostor kolem skleníku – *květinová zahrada* (Blumengarten) a *alpinum*, jihovýchodní nároží pod zámekem – *Amáliino odpočívadlo* (Amalienplatz), místo, které po svatbě zařídil jejich otec pro svou mladou ženu. Pak barokní stůl se sedátky nad vodopádem – *Janovo odpočívadlo* (Johannes Rast), které oba sourozenci upravili na památku svého staršího bratra, nedaleký svah, kde stával altánek *Sidoniiin domek* (Sidonienhaus) a rodinný hřbitůvek. V okrajových partiích bylo místo pro domy některých zaměstnanců (dům zahradníka, fořtovna, prádelna), drobné potřebné stavby (kravín, drůbežník, množárna) a v severovýchodním rohu parku se rozkládala rozsáhlá užitková zahrada.

Konec příběhu

Herbert Schaffgotsch se postupně přesvědčil, že se k Sidonii může přiblížit jen do prostoru společných zájmů a přátelských sympatií, její bytost, kterou tak obdivoval a potřeboval, mu zůstala vzdálená. Nemohl vědět, že její dlouholetý, intenzivní, proměnlivý a přísně soukromý vztah s Karlem Krausem tehdy procházel asi nejvyrovnanější a pokojně šťastnou fází. Její odtažitost pro něj zůstala nevysvětlitelná.

Po tříleté, pro oba milé, zahradnické známosti Sidoniiným životem otřásla smrt jejího dvojčete Charlieho, který nečekaně zemřel po běžné operaci. Herbert Schaffgotsch, jenž se o všem dozvěděl až se zpožděním, zanechal ve svém deníku podrobný popis obřadu podle vyprávění společných přátel Chlumeckých, kteří byli v Janovicích přítomní:

Chudák Charlie byl uložen do země (...) 21. září (...), odpoledne byl smuteční obřad v kapli – a pohřeb v půl 10. večer – v proudech deště, s pochodněmi – v přítomnosti jen několika lidí. Zesnulého nesli na hřbitov zahradník a lesníci – za nimi kráčela ubohá Sidi vedoucí Charlieho psa na vodítku – hrob byl ozdoben květy a podzimním listím a Sidi se stoupila pomocí žebříku dolů, zakryla rakev pokrývkou a zasypala ji květinami.⁵⁰

Hrabě se snažil Sidonii poskytnout útěchu, ale nebylo to v jeho silách, stáhla se do svého vnitřního světa.

Při jedné z posledních návštěv, uprostřed krásy rozkvetlého parku jasně cítil, že se něco podstatného změnilo:

49 Plánek parku v Janovicích nakreslila Adéla Skoupá – podle dobových plánek, vzpomínek pamětníků ad. podkladů z pracovního archivu zámku V. Janovice.

50 SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz*, s. 89.

*(...) byl jsem tu tak velmi šťastný – už to neplatí, aniž bych to zavínil –*⁵¹

Jejich cesty se rozdělily. Na poslední stránce té části deníku, kterou věnoval Sidonii, si poznamenal:

*Balíme rostliny, které Sidi dostane – dávám jí všechny, které chce (...) – budou v dobrých rukou – potěší ji – a budou nadále žít s ní, když já už nebudu. – Její zájem patří především zahradě a světu rostlin a já si s ní rozumím tak dobře, jako s málokterým (jiným) člověkem.*⁵²

Herbert Schaffgotsch zemřel v listopadu roku 1943. Ještě před prodejem rodinného sídla odkázal své alpinum dceři Marii Margaritě, baronce Falkenhausenové. Od roku 1945 do roku 1962 bylo z jejího pověření vedeno Ing. Wilhelmem Loschniggem, kterého doporučila Botanická fakulta Vídeňské univerzity.⁵³ Pak už pomalu zarůstalo stejně jako ostatní části parku, kterým se noví majitelé příliš nevěnovali. Až po roce 2004, díky třetí generaci Florianů dochází k úpravám, ty se ale týkají jen Haide, části na východním břehu řeky Velký Erlauf, která byla oživena ve svých základních kompozičních prvcích a příležitostně se otevře několikrát do roka veřejnosti.

Sidonie Nádherná musela na jaře roce 1944 odejít ze zámku a opustit park. Německá armáda si jižně od Prahy vybudovala rozsáhlý výcvikový prostor, z nějž postupně vystěhovala všechny obyvatele. Janovice ležely při jeho jižním okraji a byly zařazeny do páté etapy vysídlování. Sidonie Nádherná odešla úplně poslední na konci března 1944.⁵⁴ Od července tu byly umístěny protitankové jednotky a postupně zřízeny tři tábory: výchovný pro uprchlíky z pracovního nasazení v Německu, zvláštní pro lidi s částečně židovským původem a muže, kteří se odmítli rozvést se svou židovskou manželkou. A konečně koncentrační pro politické vězně, pobočka tábora Flossenbürg.⁵⁵

Úsilí Sidonie Nádherné po válce napravit škody a znovu se ponořit do práce v parku bylo odsouzené k neúspěchu. V roce 1949 ji okolnosti donutily k emigraci a zanedlouho potom zemřela. Park byl zestátněn a během 50. let velice zpustl. Od roku 1957

přešel spolu se zámekem do správy Národního muzea. Když se o něj začalo starat, byl na pokraji zániku, ale díky pravidelné péči se dočkal v poměrně dobrém stavu přelomového roku 1990. V následujících letech se mu dostává velké pozornosti a odborné péče.

Co zůstalo po obou velkých milovnicích světa rostlin? Krátce po smrti Herberta Schaffgotsche napsala Sidonie Nádherná:

*(...) 15. t. m. umřel 'nach kurzem Leiden' p. hrabě Herbert Schaffgotsch, 'im 84 Lebensjahre'. Je to smutná myšlenka, že už ho nevidíme a také ne jeho krásné rostliny.*⁵⁶

Naštěstí neměla úplně pravdu – díky pečlivým zápiskům obou zahradníků je možné i dnes otevřít bránu janovického parku do doby před sto lety. Přece jen to byl příběh se šťastným koncem. (...) *je důležité každé slovo, máme-li obdržet jasný obraz o činech, podnicích a poměrech lidí, kteří tu byli před námi, a žádné slovo není nadbytečné, hledáme-li klíč k tomu, co nás denně obklopuje a je naplněno minulostí.*⁵⁷

51 Tamtéž, s. 92.

52 Tamtéž, s. 100.

53 Tamtéž, s. 18.

54 Janíček B. *Vzpomínky na Sidonii Nádhernou, 1987-1988*, pracovní archiv zámku V. Janovice, sign. vjb-290, s. 9.

55 Více např.: Kokoška S. *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. Sborník vlastivědných prací Podblanicka*, č. 27, 1986, s. 271–297 nebo STANĚK S. *Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou. Sborník vlastivědných prací Podblanicka*, č. 14, 1973, s. 179–203.

56 Nádherná, S., dopis zahradníku Janu Mrázkovi 29. 11. 1943, cit. podle MRÁZKOVÁ I. *Můj milovaný park by byl v nejlepších rukách* (dopisy Sidonie Nádherné zahradníku Janu Mrázkovi). *Souvislosti*, Sdružení pro Souvislosti 2008, č. 4, roč. XIX, s. 126.

57 NÁDHERNÁ S. *Kronika Vrchotových Janovic*, s. 96.

Prameny a literatura

- Národní muzeum, oddělení starších českých dějin, NÁDHERNÁ, S. *Verzeichnis der Park in Janowitz seit 18. April 1923 gepflanzten Stauden, Laubgehölze und Nadelhölzer unter Anleitung von Camillo Schneider*, rukopisný sešit, inv. č. H2-197.762.
- Archiv zámku V. Janovice, Nováková, M., roz. Pešková (*1908), *Pamětnické vyprávění*, zapsala L. Fiedlerová 4. 5. 2000, vjb-301
- SOA Praha, SCHAFFGOTSCH, H. *Verzeichnis der Pflanzen aus den botanischen Alpengärten Purgstall*, rukopisný sešit, VsVJ, sign. A-c-48, kt.12, II 247.
- SCHAFFGOTSCH, H. *Der Park von Janowitz. Mit Exkursionen in die Botanischen Gärten von Purgstall, Pruhonitz, Prag, Wien, München, Raudnitz und Eisenberg. Aus den Tagebüchern des Grafen Herbert Schaffgotsch 1929–1933*. Vybrali Maria Felicitas Plotzek a Friedrich Pfäfflin, Warmbronn 2007.
- BERGER, E. *Historische Gärten Österreichs Band 1, Niederösterreich, Burgenland, Garten – und Parkanlagen von der Renaissance bis um 1930*. Wien 2002.
- FIEDLEROVÁ, L. Zahradnický deník Sidonie Nádherné. In *Zahrada – park – krajina*, 2016, č. 2, roč. XXVI, s. 8–13. Tabulka rostlin a soupis dodavatelů ke stažení: http://www.zahrada-park-krajina.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=77&Itemid=152
- FIEDLEROVÁ, L. Park Sidonie Nádherné (Obnova zámeckého parku ve Vrchotových Janovicích). *Sborník vlastivědných prací Podblanicka*, Vlašim 2018, č. 1–2, roč. 51, s. 297–322.
- LEHNER & HYSEK OEG Technisches Büro für Landschaftsplanung und Landschaftsarchitektur. *Erhaltung, Revitalisierung und Bewußtseinsbildung Erlaufschlucht – Purgstall. Endbericht zum Projekt. Marktgemeinde Purgstall an der Erlauf 2011*. http://www.purgstall-erlauf.gv.at/gemeindeamt/download/221782759_1.pdf (3. 2. 2020)
- LEHNER & HYSEK OEG Technisches Büro für Landschaftsplanung und Landschaftsarchitektur.
- Die Erlaufschlucht – informační tabule s historickou mapkou parku.
- Poskytl ji Wilhelm Loschnig, syn Wilhelma Loschnigga (*1897), správce alpina od roku 1945 do roku 1962.
- <https://www.purgstall-erlauf.gv.at/system/web/getDocument.ashx?ncd=1<-c=1&fileid=1401132> (13. 9. 2018)
- <https://www.wessenberg.at/zeitungsartikel/schober-noen.pdf> (13. 9. 2018)
- PINCOVÁ, V. Průhonické panství a park v proměnách století a majitelů. In *Historické*

- zahrady a parky 2005*. Hrdějovice 2005, u příležitosti konání odborného semináře *Průhonice dříve a nyní* 17. 6. 2005 (pracovní verze).
- www.agenturabonus.com/content/download/37-sbornik-2005.pdf (23. 1. 2018)
- NÁDHERNÁ, S. *Kronika Vrchotových Janovic*. Praha 1998.
- TÁBOR, I. Istvan Ambrozy-Migazzi a Arnošt Emanuel Silva Tarouca – Mlýňanské souvislosti. In *Historické zahrady a parky 2005*, Hrdějovice 2005, u příležitosti konání odborného semináře *Průhonice dříve a nyní* 17. 6. 2005 (pracovní verze).
- www.agenturabonus.com/content/download/37-sbornik-2005.pdf (23. 1. 2018)
- ZBOŘILOVÁ, S. *Skalky a alpina – problematika jejich navrhování, zakládání a následné údržby*, Bakalářská práce. Mendelova univerzita v Brně – Zahradnická fakulta – Ústav biotechniky zeleně, Lednice 2010.
- https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:0qmedBV7B4EJ:https://is.mendelu.cz/lide/clovek.pl%3Fzalozka%3D13%3Bid%3D8566%3Bstudium%3D27582%3Bzp%3D18861%3Bdownload_prace%3D1+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz (30. 1. 2018)

- Ansichtskarten von Wieselburg, Purgstall und Mühling.
- <http://www.zumschwarzenelefanten.at/Ansichtskarten/Seiten-AK/purgstall/pusbis15.htm> (15. 2. 2018)
- Arborétum Mlýňany.
- <https://translate.google.cz/translate?hl=cs&sl=sk&tl=cs&u=http%3A%2F%2Fwww.arboretum.sav.sk%2Fsk%2Faktuality%2Fcamillo=-karl-schneider1876-1951-2%2F&anno=2&sandbox=1> (15. 2. 2018)
- burgen-austria.com
- <http://www.burgen-austria.com/archive.php?id=527> (14. 2. 2018)
- Gedächtnis des Landes. Gemeinde Purgstall an der Erlauf.
- <https://www.gedaechtnisdeslandes.at/orte/action/show/controller/Ort/ort/purgstall.html> (3. 11. 2017)
- Genalogy.
- <http://genealogy.euweb.cz/austria/schaffg2.html> (20. 11. 2017)
- Grabsteine.
- https://tng.adler-wien.eu/showmap.php?cemeteryID=62&tree=adler_person (20. 11. 2017)
- Kunsthandel Widder
- <https://www.kunsthandelwidder.com/de/kuenstler/herbertschaffgots/biografie> (21. 11. 2017)

Marktgemeinde Purgstall on Erlauf.
<http://www.purgstall-erlauf.gv.at/> (9. 12. 2017)
Pfarre. Purgstall an der Erlauf.
<http://www.pfarre-purgstall.at/gebaude/friedhof.php> (9. 12. 2017)
https://de.wikipedia.org/wiki/Purgstall_an_der_Erlauf (9. 12. 2017)
Wehrbauten in Österreich: Schloss Purgstall.
<http://www.wehrbauten.at/noe/niederoesterreich.html?/noe/purgstall/purgstall.html> (11. 12. 2017)
Wikiwand. Schaffgotschová.
<https://www.wikiwand.com/cs/Schaffgotschov%C3%A9> (21. 11. 2017)

Blumen für Sidonie Nádherná

Ludmila Fiedlerová, Nationalmuseum – Historisches Museum, Schloss Vrchotovy Janovice

Der Artikel widmet sich der Freundschaft zwischen der Baronin Sidonie Nádherná von Borutín, der letzten privaten Besitzerin des Schlosses und Parks in Vrchotovy Janovice, und dem Grafen Herbert Schaffgotsch, Schlossherrn im niederösterreichischen Purgstall, Sammler und Kenner der Alpenflora und Schöpfer von vielen alpinen Gärten und Arboreten. Zu den Freunden des Grafen Schaffgotsch gehörten der Gartenarchitekt Camillo Schneider, Árpád Mühle, der Botaniker Baron Handel-Mazzetti und Graf Ambrózy-Migazzi von Mlyňany.

Sidonie Nádherná war Herbert Schaffgotsch zum ersten Mal im Jahre 1929 begegnet, in der Zeit, wo sie zusammen mit ihrem Bruder JUDr. Karel Nádherný dem Schlosspark eine intensive Pflege schenkte. In den folgenden vier Jahren haben sie sich gegenseitig besucht, ihre Gartenplanungen geteilt, sich geholfen und die Gewächse getauscht. Der Park von Janovice hat damals aus dem Park von Purgstall mehr als 500 Pflanzen und Holzbestände gewonnen – ihre Übersicht bildet einen Bestandteil dieses Artikels. Es werden hier auch die Pläne der beiden Parks aus der Zeit vorgelegt, zu der sich der Text bezieht.